

tis auctor; quia ibi victima, peccatorum nostrorum purgationem faciens in sanguine suo. Ponderet itaque dicta v. 20: *Qui dilexit me, quis dilexit?* quem dilexit? *E tradidit semetipsum pro me.* Singulum quemque pari charitatis modo diligit, quo diligit orbem universum. Vide *commentarium*.

6º Ibidem et Christianus discat modum quo fiat iustus victimae salutis participes, nempe si unum cum Christo crucifigaris. Primum, per Baptismum quidem, quo credentes sunt membrum Christi, et unum cum illo corpus, illiusque spiritu sanctificantur et animantur; secundum, per Sacramentum etiam *Poenitentiae*, testantur, horrenti.

CAPUT III.

1. O insensati Galates, quis vos fascinavit non obediere veritati, ante quorum oculos Jesus Christus prescriptus est, in vobis crucifixus?

2. Hoc solum a vobis vobis discere: Ex operibus legis Spiritum acceptipistis, an ex auditu fidei?

3. Sic stulti estis, ut cum Spiritu copertiis, nunc carne consummumini?

4. Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa,

5. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatus virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?

6. Sicut scriptum est: Abraham creditit Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

7. Cognoscite ergo quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abraham.

8. Providens autem Scriptura quia ex fide justificat gentes Deus, praeannuntiavit Abraham: Quia benedictur in te omnes gentes.

9. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fidei Abraham.

10. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledictio sunt; scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanescit in omnibus quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

11. Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est: quia justus ex fide vivit.

12. Lex autem noua est ex fide; sed qui fecerit ea, vivet in illis.

13. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno;

14. Ut in gentibus benedictio Abrahame fieret in Christo Iesu, ut pollicitationem Spiritus accipiantum per fidem.

15. Fratres (secundum hominem dico), tamen hominis confirmationum testamentum nemo spernit, aut superordinet.

16. Abraham dicta sunt promissiones, et semiini eius; non dicit: Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus.

17. Ille autem dico: Testamentum confirmationum à Deo, quae post quadragesimam et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evanescandam promissionem.

18. Nam si ex lege hereditas Iesu, non ex promissione;

quo fideles in Christi sanguine lavantur à peccatis post Baptismum commissis; tertio, per frequentes actus fidei, per charitatem operantis, quia tu te Christo pro te patienti uniris, compatriarum, illum tu tibi proprium reddas, ipsiusque mortem facias tuam, quam corde contrito pro tuis peccatis offeras Deo. Respic, ô Deus, in faciem Christi tui pro me patientis, pro me morientis, pro me in cruce, cum lacrymis et clamore valido deprecantis; et proper hunc unigenitum, dilectumque Filium tuum, Redemptorem meum, parce miserrimo peccatori sua peccata deflenti, deponenti, horrenti.

CHAPITRE III.

1. O Galates insensati! qui vos ensorcelis pour vous rendre ainsi rebelles à la vérité, après que je vous ai fait voir Jésus-Christ si vivement dépeint devant vous, et comme crucifié à vos yeux?

2. Ne veux savoir de vous qu'une seule chose: Est-ce par les œuvres de la loi que vous avez reçu le Saint-Esprit, ou par la foi que vous avez entendu prêcher?

3. Êtes-vous si insensés qu'après avoir commencé par l'Esprit, vous finissez maintenant par la chair?

4. Sera-t-on vain que vous aurez tant souffert? Je vous espérez que ce ne sera pas vain.

5. Car enfin celui qui vous communique son Esprit, et qui fait des miracles parmi vous, le fait-il par les œuvres de la loi ou par la foi que vous avez entendu prêcher?

6. Selon qu'il est écrit d'Abraham, qu'il crut ce que Dieu lui avait dit, et que sa foi fut imputée à justice.

7. Reconnaissiez donc que ceux qui sont enfants de la foi sont les vrais enfants d'Abraham;

8. Aussi Dieu, dans l'Ecriture, prévoyant qu'il justifierait les nations par la foi, l'a annoncé par avance à Abraham en lui disant: Toutes les nations de la terre seront bénies en vous.

9. Ceux donc qui sont enfants de la foi seront héritiers avec le fidèle Abraham:

10. Au lieu que tous ceux qui s'appuient sur les œuvres de la loi, sont dans la malédiction. Car il est écrit: Malédiction sur tous ceux qui n'observent pas tout ce qui est prescrit dans le livre de la loi.

11. Cependant il est clair que mal n'est justifié devant Dieu par la loi, puisque le juste vit de la foi.

12. Or la loi ne s'applique pas sur la foi, mais celui qui observera ces préceptes y trouvera la vie.

13. Mais Jésus-Christ nous a rachetés de la malédiction de la loi, s'étant rendu lui-même malédiction pour nous, selon qu'il est écrit: Maudit est celui qui est pendu au bois;

14. Afin que la bénédiction donnée à Abraham soit communiquée à toutes les nations en Jésus-Christ, et qu'ainsi nous receissions, par la foi, le Saint-Esprit qui avait été promis.

15. Mes frères, je me servirai de l'exemple d'une chose humaine et ordinaire: Lorsqu'un homme a fait un contrat en bonne forme, personne ne peut ni le casser, ni y ajouter.

16. Or, les promesses de Dieu ont été faites à Abraham et à sa race: L'Ecriture ne dit pas: A ceux de sa race, comme si elle en eût voulu marquer plusieurs; mais: A sa race, c'est-à-dire, à l'un de sa race, qui est Jésus-Christ.

17. Ce que je veux donc dire est que Dieu ayant fait une alliance, et l'avant confirmée, la loi qui n'a été donnée que quatre cent trente ans après n'a pu la rendre nulle, ni anéantir la promesse.

18. Car si c'est par la loi que l'héritage nous est

sion; Abrahæ autem per reprobationem donavit Deus.

19. Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris.

20. Mediator autem unus non est, Deus autem unus est.

21. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, qua posset vivificare, vere ex lege eset justitia.

22. Sed conclusi Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fidu Jesu Christi daretur credentibus.

23. Prius autem quam veniret fides, sub lego custodibus conclusi in eam fidem que revelanda erat.

24. Itaque lex paedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.

25. At ubi venit fides, jam non sumus sub pedagogio.

26. Omnes enim filii Dei estis per fidem que est in Christo Iesu.

27. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.

28. Non est Judeus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque feminus. Omnes enim vos unum estis in Christo Iesu.

29. Si autem vos Christi, ergo semen Abraham estis, secundum promissionem heredes.

donné, ce n'est donc plus par la promesse; cependant c'est par la promesse que Dieu l'a donné à Abraham.

19. Pourquoi donc la loi? Elle a été établie pour faire reconnaître les transgressions jusqu'à l'avènement de ce fils d'Abraham auquel la promesse avait été faite. Cette loi a été donnée par le ministère des anges, et par l'entremise d'un médiateur.

20. Or, un médiateur n'est pas d'un seul, mais Dieu est seul.

21. La loi aurait donc été contraire aux promesses de Dieu? Nullum est; car si la loi qui a été donnée avait pu procurer la vie, on aurait pu dire véritablement que la justice se serait obtenue par la loi.

22. Mais l'Ecriture a renfermé tous les hommes sous le péché, afin que ce que Dieu avait promis fut donné par la foi en Jésus-Christ à ceux qui croient.

23. Or, ayant que la foi fut venue, nous étions sous la garde de la loi, qui nous tenait renfermés, pour nous disposer à cette foi qui devait être révélée.

24. Et ainsi la loi nous a servi de conducteur pour nous mener comme des enfants à Jésus-Christ, afin que nous fussions justifiés par la foi.

25. Mais la foi étant venue, nous ne sommes plus sous un conducteur comme des enfants;

26. Puisque vous êtes tous enfants de Dieu, par la foi en Jésus-Christ.

27. Car vous tous qui avez été baptisés en Jésus-Christ, vous avez été revêtus de Jésus-Christ.

28. Il n'y a plus ni Juif, ni gentil; plus d'esclave ni de libre; plus d'homme ni de femme; mais vous n'êtes tous qu'en Jésus-Christ.

29. Si autem vos Christi, ergo semen Abraham estis, secundum promissionem heredes.

ANALYSIS.

In *tertio argumento quartum inseruit, conglobat enim rationes. Quartum ergo petitur ab auctoritate Habacuc. Justus ex fide vivit, ait propheta. Lex non dat fidem; non dat ergo justitiam, anima vitam; ad sumum dabit corporalis vita conservationem, v. 11, 12.*

Quintum petitur à testamento Dei facto Abraham, v. 15. Testamentum hominis riti factum nemo invertit, aut mutat; à fortiori nec Dei testamentum immutabatur, atque Deus testamentum fecit Abraham; promisit enim ei quod per Filium ejus, nempce Christum, omnes gentes benedicentur, et aeternam possent hereditatem obtinere; hoc ergo testamentum stabit, nec lex post 450 annos supervenientis illud immutabit; ergo per Christum, Abraham filium, seu per fidem in Christum, est benedictio, justificatio et hereditatis possessio, v. 16, 17, 18.

Ex omnibus hucusque dictis restat concludendum nos per Christum, seu per fidem in Christum justificari, non per legem.

In reliquo capite quadam solvit objectiones, quibus ita responderet, ut breviter ostendat promissionis et legis discrimina, promissionisque supra legem excellentias, quas vide in commentario, v. 19, 20, 21, et in paraphasi, idem.

Denique hoc caput concludit pulchra legis cum paedagogico comparatione. Paedagogus pueris datur ad tempus; ita et Iudeus data est ad tempus, quasi paedagogus, qui duceret ad Christum; cum ergo adveniret

Christus, jam paedago non est opus; sed ut in Christum omnes quicunque, fuit filii Dei, semen Abrahæ, præcedant, per quam fidem, non Iudei tantum, sed et missæ hereditatis heredes.

PARAPHRASIS.

1. O stulti, quis vos dementavit quasi fascio, seu magico carmine, ut veritati vobis tradidit non pareretis, eam scilicet retinentes; vos, inquam, o Galate, ante quorum oculos per predicationem meam descripsitus et depictus est Jesus Christus velut in cruce pendens, illunque per fidem quasi in vobis crucifixum intulit estis, seu quasi ob oculos vestros crucifixum esset.

2. Scitis quid per Baptismum et per manum nostrarum impositionem Spiritum sanctum accepistis, et per eum prophetatis, linguis locuti estis, miracula patrasti; unum ergo à vobis peto: lexne dedit vobis sanctum Spiritum, et has Spiritus operationes, an vero fides in Iesum Christum, quia vobis per predicationem oblatæ est? Ceterissimè non lex, sed fidès.

3. Cur ergo sic stulti estis, ut salutem a Spiritu Dei exorsi illius consummationem queratis in carnibus et corporis ceremoniis?

4. Tantum pro Christo frustra et sine merito passi eritis? Spero quid non sine causa; si enim resipiscatis et ad Deum conversi fueritis, pro vestris passionibus mercede habebitis.

5. A vobis itaque peto, an Deus qui Spiritum sanctum vobis dedit, et per suam potentiam inter vos miracula fecit, an ex operibus legis, an ex fide Christi auditu ex me id faciat.

Subandit hic Galatarum responsio, quod per fidem, etc., et hanc responsum in mente habens, prosequitur:

6. Sicut Abraham incircumcisus, et ante legem, accepit Spiritum sanctum et justificatus est quia Deo creditit, Genes. 15, ita et vos ex fide Christi justificati estis.

7. Cognoscatis ergo quid fides, non lex, faciat uestis Abrahæ filios, ad quos consequenter pertinet benedictio, justitia, et salus Abrahæ promissa.

8. Hinc Scriptura propiciens et prævidens gentes à Deo justificationem iri ex fide, multò ante illud Abrahæ prædictum (Grec., πρεανγελισατ), id est, hoc latissimum dedit ei minutum, scilicet, quia omnes gentes justificabuntur et salvabuntur in te, id est, in seminato, in Christo, sicut per Christum et per fidem in Christum.

9. Fideles itaque fidem Abrahæ imitantur, cum fidelis Abraham benedicti sunt, et per fidem justificantur et salvantur, sicut Abraham justificatus et salvatus est.

10. E contra verò de iis qui ex lege querunt justitiam, tantum abest ut benedictur, quia immo sunt sub maledictis legis; lex enim tubet ut omnia præcepta serventur, et maledictis subiecti eos qui quidam transgrediuntur; atqui omnes legem violant; lex enim, si ab ea fidem exclusas, non dat vires; quis autem sine gratia viribus totam legem vallet implere?

11. Præterea manifestum est ex alia Scriptura quid per legem nemo apud Deum justificatur, sed per fidem.

dem; dicit enim Abac. 2, 4: Jastus ex fide vivit, spirituali scilicet animæ vita, seu gratia justificante, cuius basis est fides.

12. Lex autem non dat fidem, nec nititur fide, sed legalium observatione, quorum observatio vitam quidem conservabat temporalem, seu preservabat à temporali morte per legem in transgressores intentata, sed veram animæ vitam non dabat, que ex fide in Christum hauritur.

13. Lex ergo maledicit; Christus autem dat benedictionem gentibus, et nos omnes à maledictione liberavit quam lex suis intentat transgressoribus; factus est ipse pro nobis maledictio, id est, nostras in se suscepit maledictiones, seu peccata inuidia; ab hominibus habitus est quasi esset Deo execrabilis, infame pro nobis et execrabilis crucis subeundo supplicium.

Scriptum est: Maledictus, etc.; atqui Christus in cruce pro nobis peperit; factus est ergo pro nobis maledictus,

14. Ut benedictio Abrahæ promissa per Christum gentibus obveniret, et per fidem Spiritum sanctificans credentibus promissum, tuncquam veris Abrahæ filiis, reciperemus.

15. Fratres, humanæ ratione humanoque utor exemplo, in re spirituali ad divinam; testamentum aut pactum, tametsi non nisi homini ritè factum et publicè auctoritate confirmatum, nemo spernit, nemo contra ordinat, addendo, demendo, immutando; multò minus testamentum, seu promissum Dei qui potest infringere, irritare, evanescere.

16. Atqui Abrahæ facta sunt à Deo promissiones, aliquoties repetitæ et semiæ ejus; quod enim Genes. 12, 5 dictum est Abrahæ, Genes. 22, 18 dictum est de semine ejus, ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abrahæ filiis; unus est autem Deus singularis, non plurali numero, ut Christum exprimeret ex Isaco orandum.

17. Hoc igitur inde concludo: Ergo testamentum illud à Deo factum de benedictis ac salvandis gentibus per unicum illud semen, filium Abrahæ, nimirum per fidem in Christum, lex longè posterior non potest irritare nee abrogare, nec illi quidquam superaddere; abrogaret autem si ipsa et circumsisione opus esset ad justificationem, non Baptismo et fide in Christum; superaderet, si una cum Baptismo opus esset circumsisione.

18. Nam si ex lege efficaciter heredes benedictionis Abrahæ, justitia scilicet et salutis, ergo non ex promissione, de Christo nimirum, seu non ex Christo promisso; sed hoc falsum, cùm Deus hanc hereditatem non nisi per semen Abrahæ, id est, per Christum gentibus olventuram præsumunt.

19. Ad quid igitur lex? Transgressionum gratia addita est; seu data est ad coerendas populi Israeliticæ vita, siue tantum occasionaliter data; promissio vero facta est principaliter et primario, donec veniret

filius Abrahæ, cui promissio facta fuerat, seu per quem gentes hereditatem Abrahæ promissam erant receptores; ergo ad tempus tantum; promissio autem sine limitatione, usque ad finem mundi in omnibus gentibus adimplenda.

Per sanctos Dei angelos lex data est; angelus enim Dei personam gerens, Dei nomine pronuntiabat; hunc autem aliis multi contababant, ut colligi potest ex Deut. 33, 2, et Act. 7.

Subintellige: Promissio verò per Deum ipsum facta; lex ministerio Moysis mediatoris, et esse quasi medium inter Deum et populum Israeliticum interponentis, et quasi stipulantis.

Subintellige: Promissio autem immediata per Deum solum, absoluta, et sine illâ conditione, aut stipulatione, quia merè gratuita.

20. Mediator non est unius, sed saltē duorum, et quidem dissidentium, hincque facile mutabilitum ob unius aut alterius mutationem; et hinc notatur lex mutabilis et revocanda.

Deus autem promissionis auctor, unus est, semper idem et immutabilis; hinc ejus absolute promissio firma erit, stabili et aeterna, sicut Deus ipse et Verbum Dei stabit in aeternum; hinc in Christo et per fidem in Christum semper erit querenda salus.

21. Si lex propter transgressiones declarandas, arguendas, et coercendas posita est; ergo ipsa facti qued Deus se factum promisit per semen Abrahæ: In te benedicentur, etc., siue lex promissioni aliquo modo contraria.

Absit quid Deus legem dederit promissioni sue contraria: equidem si lex posset spiritualem animæ vitam dare et aeternam conferre beatitudinem, fateor quid tunc dici posset lex promissioni contraria; faceret enim quid fidei promissum est, siue fidem redderet inutilem.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — O INSENSATI GALATE! Hoc ex paterno compassionis affectu dicit ingemiscens, et animo corrigend: sicut Christus, Luc. 21, 25: O stulti, etc., non animo convitandi, quod prohibetur à Christo, Matth. 5, 22.

Quid vos FASCINAVIT, id est, quis oculos mentis vestre quasi magico fascino illustri? Tanquam verus pater filios suos errantes sic intercipit Apostolus, ut et excusat corrumque errorem rejicit in pseudo-apostolis, quasi fascinatores.

VERITATI NON OBEDIERE. Haec verba non habet Syrus, nec Ambrosius, nec D. Chrysostomus. Id est, ut evangelica veritati uestibis tradite non obedireatis, sed ut, veritate rejecta, error crederetis et pareretis.

VERS. 1. — O insensati Galate, o stulti, o destituti mente! Est hoc convicium Apostoli, non indignationis, sed charitatis, ex amore et zelo, ut duros Galatas ferat, moliat, corrigit. Ita Gregor. Convicium hoc emolit, cum dicit: Quis vos fascinavit? q. d.: Vestram ceciditatem non tam vestre dementia, quam fascinatio Iudeorum tribuo. Non obediere vestit? Significat fascinare incantare, et perstringere oculos, ut putes te videre, quod revera non videt, vel ut non

videtis quibus oculis vestris Jesus Christus crucifixus.

22. Sed hoc non prestit, inò conclusit sub peccato; ipsis etiam Iudeis declaravit et ostendit se peccatores esse, in peccatis involutos; ut peccata sua agnoscentes, per fidem recurrerent ad gratiam promissi Mediatoris; tantum abest ergo ut lex esset promissioni contraria; quin inò tacite homines ad Christum transmettebant.

23. Prinsquam veniret Christus fide credendum, et manifestaretur ejus Evangelium, nos Iudei sub custodia legis in Dei cultu contineremur, penarumque legalium formidine coercemur, usque ad tempus

quod fides nobis per Christum erat revelanda; seu quo per Christum revelaretur nobis Evangelium.

24. Itaque lex pedagogi nobis officio functa est; nos adhuc parvulos à vitis coercivit; Dei cognitione imbut; imbutos ad Christum sapientia magistrum et justitiae fontem quasi manu duxit, ut ex ejus fide justitiae sequamur.

25. Postquam autem ad Christum per fidem introducti sumus, cessavit pedagogia legis.

26. Omnes enim, sive Iudei, sive gentiles, qui in Christum credidistis et credere perseveratis, fide per dilectionem operante estis filii Dei; filii, inquam, adhuc, ideoque ad legem et pedagogum recurrere non habetis necesse.

27. Quicumque enim baptizati estis et per Baptismum Christo incorporati, quasi in Christum transformati estis, siue in ipso et per ipsum facti estis filii Dei.

28. Nulla in hoc est differentia generis, conditionis, aut sexus: quicumque per Baptismum Christo inserti estis, unum estis mysticum Christi corpus.

29. Si autem vos ipsius Christi estis, et unum quid cum illo; ergo sicut ipse semen est Abrahæ, ita et vos estis Abrahæ filii, et consequenter heredes benedictionis Abrahæ promissa.

COMMENTARIA.

ANTE QUICUMQUE OCULOS JESUS CHRISTUS. Grec.: Quibus ob oculos Jesus Christus prescriptus est, in oculis crucifixus, quasi dicere: In quibus uestibis, estque Hebraismus.

Sed sive legatur quibus in uestibis, ut Hebraismus, sive legatur in uestibis, ut superfuum; est hyperbaton, sicut constri debet: Ante quicunque oculos in uestibis prescriptus est Jesus Christus crucifixus, id est, representatus est ut crucifixus et quasi ob oculos vestros in cruce pendens. Sermo cum picturā comparatur: sicut enim pictura oculis, sic sermo intellexui res representat. Grec. προπτέρως, descriptus, depictus, representatus. Hinc Syrus transluit: Nam ecce quae pingendo depictus fuerat coram oculis vestris Jesus Christus cru-

videtas quae coram te sum, queque ali vident.

Ante quicunque oculos Jesus Christus prescriptus est, in oculis crucifixus. Prescriptus, id est, pre oculis Galatas ferat, moliat, corrigit. Ita Gregor. Convicuum hoc emolit, cum dicit: Quis vos fascinavit? q. d.: Vestram ceciditatem non tam vestre dementia, quam fascinatio Iudeorum tribuo. Non obediere vestit? Significat fascinare incantare, et perstringere oculos, ut putes te videre, quod revera non videt, vel ut non

cifixus. Et Arab. versio, *depictus fuit*. Ambrosius tam habet: *Ante quorum oculos Christus Jesus proscriptus est, et in vobis crucifixus est.*

Alii multi legunt *proscriptus*, id est, condenatus, inter quos Baronius ad an. 55, qui potest etiam quosdam Galatas fuisse Jerosolymis quando Jesus Christus condenatus et crucifixus fuit. Juxta quos hic erit sensus: *Ante quorum oculos, quibusdam vestrum præsentibus et spectantibus, Jesus Christus Jerosolymæ fuit condenatus et crucifixus.*

Posita Baronii conjecturâ, hic sensus esset ad littoram, et naturalis, et preferens hunc versum concenteret cum precedente in secundo capite. Sed primus est D. Caryostomi, Theodoreti, Thophylacti, et iuxta textum Gracum, id est præferendus.

Observatio moralis.

D. Paulus Galatas satanum, ut sapiens medicus, morbi causam et principium observat et tangit, scilicet Christi pro nobis mortui oblivionem, seu non attentum ad Christum, Filium Dei, pro nobis crucifixum considerationem. Si enim mortis lujuis meritum et effectum perpendissent Galate, ad legalia nunquam recurrissent; si Christum in cruce, ut justitia fontem, et humana salutis remedium, attente per fidem intuiti fuissent, ad dissipatas legis cisternas et ad egena mentem non recurrerent.

U idem nobis non eveniat, et ne quid simile nobis exprobriari possit, Christum pro nobis in cruce pendente suorum sanguine peccata nostra purgantem oculis fidei semper intueamur. Vide pendente et de suo sanguine tibi medicamentum conficiens, alii D. Aug. Imago Crucifixi sibi quasi liber, ubique tibi de predictis tua redemptio beneficium. Crux cum suo titulo: *Natus Nazarenus, etc., salvator, sit imago Christum suo sanguine tuam salutem operantem representans. Dei autem sanguine redemptus, in tuum Redemptorem spera; à tuo Salvatore salutem expecta, in illo salutis fonte salutem hauri, fide, spe, charitate, seu fide per charitatem operante. Harum virtutum actus sibi in nobis ad vitam gratiae quasi continuo, sicut ad vitam naturae motus cordis est continuus. In te, Domine, speravi.*

Vers. 2. — *Hoc solum à vobis volo discere...* Galatae Spiritum sanctum visibiliter repererant cum charismatis iesu, scilicet dono linguarum, propheticæ, curationum, etc., id enim ex tempore erat ordinarium. Hoc facto, Galatæ omnibus note, hic supposito, queat ab eis, ut illis urgeat: *AN EX OPERIBUS LEGIS...*

Vers. 2. — *Hoc solum à vobis volo discere.* Hoc solum, inquit, mihi respondete; unum hoc vos interrogabo.

Ex operibus legis Spiritum accepisti, an ex auditu fidei? Spiritum intelligit sanctum, quem accepere dicuntur qui dona eius accipiunt; q. d.: Unde, ô Galata, accepisti spiritum gratiae, justitiae, et donorum Spiritus sancti? Claram est quod non ex circumcisione et operibus legis, sed ex auditu fidei, puta in baptismō Christi, non ante. *Ex auditu fidei*, id est, ex predicatione fidei, quam audistis, vel ex auditu, quo fides audiisti, eque obediisti. Ergo stulte facitis qui à fide Christi ad legem Moysi transire vultis.

Vers. 3. — *Sic stulti es*, etc. Adeō dementes

Nota post D. Hieronymum à Gagnæo observatum, quod non dici Paulus: *An ex operibus?* sciebat enim Cornelius centurionem ex operibus Spiritum acceptasse, sed addit: *An ex operibus legis?*

An ex auditu fidei? id est, an ex fide, quam per predicationis auditum receperisti. Manifestum erat quod non ex operibus legis, de qua nondū audierant; ergo per fidem. Unde concludit quod ab initio dixit, illos per seculi insensatos.

Vers. 5. — *Sic stulti es*; post signa ad circumcisionem devenisti, post apprehensum veritatem at typos recidisti, post conspicuum sole lucernam queristi, post solidum cibum ad lac recurritis, D. Caryostomi, Theodoreti, Thophylacti, et iuxta textum Gracum, id est præferendus.

Observatio moralis.

Quot Christiani, quot religiosi, hanc Galatarum demissionem imitantur? A spiritu incipiant, carne finiunt; à spiritualibus exorsi ad carnalia retrocedunt.

Vers. 4. — *Tanta passi es*... Precedunt expressionis duritiam emolliunt, illorum jacturae et damno compatiunt: *Tanta ne...*, deinde homini ei spem ingenere: *Si tamen...*, spero quid, etc. Vide paraphrasim.

Observatio moralis.

Galatae Spiritum sanctum visibiliter acceperant, miracula fecerant, varias pro Christo passiones et persecutions tolerabant, et post tot recte facta et perpeccia excederant à gratia. Quis ergo non timeat? Uno peccato potest totus vita sanctitas et meritum perdī; timeamus, humiliemur, oremus: *Et nō inducas...* At si per fragilitatem cecidis, ne desperes; si enim volueris, poteris per Christi gratiam ad Deum converti, et per penitentiam tua reviviscent opera bona.

Galatarum error à curioso falsorum doctorum auditu exorsus est. Sie sep̄ curiosus unius mali libri lectio, una cum nebularibus audaci et liberior conversatio, fidem in mente destruit, errorem in illam inducit, cor ad rebellionem impellit. Hinc carnalia desideria et opera, unde et mors animæ, alienatio à Deo, omnium denique bonorum deperditio.

Vers. 5. — *Qui ergo tribuit, Græc., subministrans. Syrus, inediti. Vobis spiritum, et operatur. Græc., efficiens*, id est, qui per suam operatur miracula, *in vobis*, id est, inter vos; fortè erant quidam errore non corrupti, qui adhuc miracula patrabant; *vel operatur, pro operatur.* Repetit primam rationem, ut necat cum secundâ in versu sequente contenta. Quia manifestum erat quod Galate responsori erant, per

estis, ut, enim à spiritu feceritis initium, designatis in carnem! Cum spirituali Christi doctrinâ, Baptismo, Sacramentis, spiritualibus gratiis ab eo acceptis, spirituali vita et conversatione *operari* vivere; *carnē*, id est, circumcisione, et aliis carnalibus legis carcino*consummari*?

Vers. 4. — *Tanta passi es*, scilicet ab infidelibus propter Christi fidem, sine causa? id est, frustra, si videbatur ab illa ad Moysem transire.

Si tamen sine causa, id est, si tamen frustra, supple, quod erit nisi respiciatis; q. d.: *Hoc ergo ut respiciatis, et in Christi fidei persistatis.* Ila Hieron.

Vers. 5. — *Qui ergo tribuit* (qui, scilicet Deus, vel Christus, subministrat, suggerit et indit) *vobis Spiritu-*

fidei, hanc responsum supponens Apostolus et in mente habens, quasi illam verbis expresserit, prosequitur:

Vers. 6. — *Sicut scriptum est: Abraham credidit Deo...* Paucis hic dicit quod fusis ad Rom. 4, v. 9, estque secundum argumentum quo probat ex fide, non ex operibus legis, fieri justificationem, ab exemplo Abramæ deductum; qui ante circumcisionem et multo ante legem justificationem est, quia Deo creditum prominenti semen ex uxore steril. Genes. 13, 6.

Vers. 7. — *Cognoscite ergo, Syr., sciote.*

Quia qui ex fide, id est, quia credentes, fidem Abramæ imitantes, sunt spirituales Abramæ filii, et qui à Deo in Abramam sumi benedicti, et ipsi Abramæ preannuntiantur est. Vide versus sequentem.

Vers. 8. — *Providens autem scriptura...* id est, providens. Logitur de Scripturâ velut de homine. Hinc Scriptura propiciens et providens, id est, Spiritus sanctus in Scripturis loquens. Vel sicut Syriaca versio: *Cum enim prescelit Deus per fidem justificat omnes nationes*, et tandem tecum audient à Christo Filio Dei et tuo: *Venite, benedic Patris mei, Dei, cum benecto patre meo Abraham, possidete...* Hinc in die sepulture fidelium decantamus: *In paradisum, etc., et in sinum Abramæ deducant te, etc.*

Observatio moralis.

Quantus itaque thesaurus fides, quo aeternam beatitudinem in se continet! Quanti igitur thesaurum hunc debemus estimare, quantum desiderare! Quanto ardore postulare: *Domine, adage nobis fidem!* Sed quia fides Abramæ nostra fidei est norma, observa quo fuerit fides Abramæ. *Abraham credidit Deo*, id est, fidem habuit Deo prominenti rem naturaliter impossibilem, scilicet filium ex uxori sterili et sene. Ad hoc presupponit quod magnificè senserit deo, de Dei potentia, de Dei fidelitate in promissis servandis. Hinc et in Deum magnam habuit fiduciam: *In spem contra spem*. Hinc et Deo in omnibus obedivit, usque ad Isaaci unigeniti filii sui immolationem. Sic Deo credentes Abramam justus factus est, amicus Dei, fidelium omnium pater et exemplar. Sic igitur et tu crede Deo; non modè et speculativè tantum Deo credendum est, sed reverā et de facto. Primum itaque de Deo sem-

annuntiassé Abramæ tanquam omnium credentium patri, ut rem latissimam, hoc quod sequitur:

*Quia benedictus in te omnes gentes. In te, id est, in semine tuo, ut exponit Genes. 22, hoc est, in Christo, qui ex Abraham natus est, ut hic exponit Apostolus, vers. 16; q. d.: Per Christum filium tuum, per fidem in Christum omnes gentes benedictur, id est, justificabuntur, sicut amici et filii Dei, ac consequenter heredes regni Dei, ut aliquando audiunt: *Venite, benedic Patris mei, possidete paratum regnum regnum à constitutione mundi.* Est ergo quid gaudentias, Abramam; quia per Christum filium tuum pater eris omnium credentium, justorum, electorum. Ila Hieron., Auseol. Unde recte explicant Patres: *benedicenter*, id est, inquit, justificabuntur, benedictio nem, id est, justitiam, asseverant: pœnæ enim majoris boni, benedictionem Deus nobis dare potest, quam sumi justitiam, amicitiam, filiationem.*

Vers. 7. — *Cognoscite ergo, etc., etc.* Abramæ fidem imitantes, *ii sunt filii Abramæ*, spirituales scilicet, non per generationem, sed per imitationem, ac consequenter ad eos perinde benedictio, justitia et sibi Abramæ promissa, Ila Hieronyn.

Vers. 8. — *Providens autem scriptura longa ante proprieatem, quia ex fide justificat gentes Deus, praemunavit Abramæ.* Sensus est: Quantum præyerat ad decretarum Deus justificare gentes ex fide, idcirco ad hoc significandum, in Scripturâ narratur Jam olim

per magnificè senti. Secundò, Deo semper confide, spera in eum etiam contra spem : *Etiamsi me occiderit, sperabo in eum.* Tertiò, Deo in omnibus obedi; illum super omnia dilige; et ex amore illius observa mandata. Sic credens, sicut secundum fidem vivens, eris Abrahæ filius, in ipso benedicris et à Christo filio ejus audies aliquando : *Venite, benedicti.*

VERS. 10. — *Quicunque enim ex operibus legis....* Srv. : *Quotquot enim sunt ex operibus legis, exercitationi sufficiuntur.* Scriptum est enim : *Exercibilis omnis qui non præstiterit quicunque scripta sunt in lege ista.*

Vers. 2 et 5, Apostolus à Galatis quæsivit an ex lege, an ex fide Spiritum sanctum accepiterat; Galatarum responsum est suppositum; quod per fidem Spiritum sanctum receperunt et sanctificati sunt, hujusque responsi veritatem statim confirmavit exemplo Abrahæ per fidem sanctificati; nunc idem probat, adversus partem destruendo, nimis quod non per legem fiat justificatio. Estque tertium argumentum, quod sic potest explicari et in formam redigi: Tamquam abest ut lex justificet, quin inò quicunque legis opera et ceremonias ita sectantur, ut in eis et ex eis justitiam querant et expectent, maledictioni et punitioni sim obnoxii. Probstur per ipsum legem : *Scriptum est,* Deuter. 27, 16 : *Maledictus omnis qui non fecerit constantia omnia que scripta sunt in lege.* Unde fit argumentum: Quicunque legem aliquam violat, est maledictus; atq[ue] omnes qui sunt sub lege legem violant; si enim fidem exclusas ab ea, non dat obediendi vires; ergo omnes qui sunt sub lege, et in eis confidunt, sunt maledicti. Major est ex ipsa lege, minor experientia constat. *Hoc enim jugum est, quod neque nos, neque patres nostri portave potuimus,* ait D. Petr., Act. 15.

Lex jubebat; non obediens, seu iussa non servante maledicebat; at quia, nisi fides in Christum venturum accederet, lex obediendi vires non dabant, hinc lex sola considerata, tantum abest ut justificaret et benedicret, quin inò maledictioni subiectabat. Tunc ergo, sicut et nunc, à fide debet oriiri justificatio, cum hoc discernire, quid tunc à fide in Christum venturum, nunc à fide in Christum pro nobis

VERS. 10. — *Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledictio sunt;* q. d. : Qui verò opera legis se-
ctantur, et ex iis justitiam expectant, usque ad eo promissi: benedictionis exortes sunt, ut etiam maledictione sive exercitatione sint obnoxii, ac punitione digna. Hoc siquidem est sub maledicto esse.

Scriptum est enim, in ipsi lego Deut. 27 : *Maledictus omnis qui non permanescit in omniis que scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.* Atqui nemo sine fide et gratia Christi facit universam legem; ergo sim fide Christi omnes sunt sub maledicto. Ita Hieron. Sic enim lex non est impossibilis, et Dei non praecipit impossibilitate: licet enim per naturae legisque vires toti impleri non possit, potest tamen toti impleri per vires gratiae, quam Deus credentibus per mediatorem Christum paratus est dare. Supponit Apostolus sine gratia Christi totum Decalogue à nemine impleri posse, ideoque concludit omnes qui sub lege sunt, esse ab ea maledictos.

mortuum et à Deo suscitatum. Vide v. 23. Fides in Christum fuit omnium seculorum.

VERS. 11. — *Quoniam autem in lege....*

Vers. 12. — *LEX AUTEM NON EST EX FIDE...* D. Thomas los duos versus necit cum precedenti, quasi probent legis insufficientiam non valentis à maledicto eximere, quia non potest justificare. Hoc autem Apostolus probat in secunda figura, ait D. Thomas. Justitia est ex fide, sed lex non est ex fide; ergo non potest justificare.

Sed probabilis videtur novam licet et quartam interseri rationem, quo probet non ex fide, sed ex fide Christi, esse justitiam. Id ergo probat auctoritate Habacuc 2, 4. *Justus, ait prophetæ, ex fide viri; lex non dat fidem, ergo nec spiritualem animæ vitam;* ergo manifestum est quod nemo apud Deum justificatur in lege et per legem. Lex quidem promittebat vitam hinc felicem et prosperam, id est dicit: *Qui fecerit ea, vivet in illis;* sed non dabat vitam spiritualem et divinam gratiam. Legis observatio preservabat à temporali morte, quam lex in suis transgressores intentabat. Hinc etiam : *Qui fecerit ea, vivet in illis.* Mortem effugiebat temporalem; sed non dabat veram animæ vitam, que à Christo, vice fonte, per fidem semper fuit haereditas. Vide v. 25.

Observatio moralis.

Justus ergo semper ex fide visit, et ex fide in Christum.

Prinò, quare ex fide? Equidem, quia talis voluntas Dei, ut sic beatitudinem hominum humiliari animam; sed hoc, ni fallor, potest congruentia ratio reddi: Quod Deus, quia spiritus est, spiritu vult et mente principitaliter et primario coli. Reversa, quia Dominus universorum, hinc debet corpore etiam et operibus externis coli. At quia spiritus est, id est in spiritu et in veritate vult adorari; hinc à spiritu debet ipsius cultus ordiri, hunc autem interiorum Dei cultum initiat et perficit fides.

Secundo, quare ex fide in Christum? Quia Christus, ipsa vita et ipsa vita: *Nec est aliud nomen sub celo datum, in quo oporteat nos saluos fieri.* Fides autem constantia est quo vita ex ipso fonte haeretur et defuit ad nos. Hinc colligit primo quod hinc virtutis,

VERS. 11. — *Quoniam autem in lege nemo justificatur aequaliter Deum, etc.* Probst nos non ex lege, sed ex fide Christi justificari: conglomerat enim Apostolus rationes et Scriptura loca ut Galatæ id persuadet. Dicitur: *Justus, non ex lege, sed ex fide viri.* Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filius Dei, cap. 2, affirmatur se vivere ex fide Filii Dei, quia quod justus est, et justè operatur, et justus permanet, habet ex hac fide, tanquam radice, ex qua nascatur, et tanquam fundamento, cui innaturat tota ejus justitia.

VERS. 12. — *Lex autem non est ex fide,* hoc est, opera ex lege facta non possunt esse opera fidei. Lex non docet, non affert fidem et gratiam, quia legem implicant, justificemur, justè, sanctè et beatè vivamus.

Sed qui fecerit ea, vivet in illis, id est, non puniet morte, quam lex transgressoribus intentat; q. d. : Vivet età vita, iisque bonis, que precepta legis sois promittunt, scilicet in abundantia frumenti, vini et olei.

scilicet fidei, debat primariò intendere omnis verus Dei cultor; secundò, quod nunquam à Christo receperendum, sub quocumque pretextu, sed per continuos actus fidei charitate formate accedendum et inhalerendum, etenim ipsa vita et fons vita: *Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.* Joan. 5, 26.

VERS. 13. — *CHRISTUS NOS REDEMIT DE MALEDICTO...*

Hic versus correspondet decimo illumine naturaliter sequi debet. *Lex maledicit..., Christus autem nos a hâc legis maledictione liberat,* datque benedictionem gentium in eum creditibus.

FACTUS PRO NOBIS MALEDICTUM. Sicut 2 Cor. 5, Christus dicitur *factus pro nobis peccatum,* id est, hostia pro peccato, sic dicit hic *factus pro nobis maledictum,* id est, exercitio, quia maledictiones, seu peccata humani generis Deus in Christum traxit, ut pro illis luens moreretur: *Potius Dominus super eum iniquitatibus omnium nostrarum,* Isaï. 55, 6.

Ad intelligentiam et ad pietatem ponderanda.

Sicut Christus carnem assumens venit in similitudinem carnis peccati, ut suspirus in cruce sustinuit similitudinem maledicti. Sicut enim exercitare erant qui pro suis sceleribus suspendebantur, ita Christus pro peccatis nostris suspirus similitudinem gressus hominis à Deo maledicti. *Scriptum est;* Boutar. 21, 15, ubi suspensus dicitur a Deo maledictus, ibique jubetur ejus cadaver eadem deponi et sepeliri, ut statim delectator memoria ejus; et hoc in odium peccati, quo tale supplicium mereretur; sceleratissimum quippe tunc crucifigebantur. Item fit adhuc circa scelerationes; comburuntur, in cinereo rediguntur et in aera projiciuntur. Tale quid Christo pro nobis evenit, et cum sceleratis reputatus est, crucifixus cum eis, et medium inter illos, eodem die de cruce cum eis depositus. O incalibilis mysteriū dispositio! Christus, Dei Filius, benedictionis fons et origo, fit pro nobis maledictum, ut nos à maledictione liberet; Judgeis per crucem fit exercitabilis, ut Judeos et gentes Deo gratos reddat, omnibusque creditibus Spiritum justificantem pro-

VERS. 15, 14. — *Christus nos redemit de maledicto legis, etc.* Christus, inquit, nos, tam Judæos quam gentiles, redemit de maledicto, sive exercitio, legis, id est, a poena quam lex cum exercitacione ministrat, dicens: *Maledictus omnis qui non permanescit in omniis, etc.* Præstiti autem in nobis Christus, dum *factus est ipse pro nobis maledictum,* quia maledictiones humani generis Deus in Christum transposuit, ut videatur pro nobis infame et exercitabile crucis supplicium subiret.

Quia scriptum est, Deuter. 21 : *Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in gentibus benedicere Abraham fecerit in Christo Iesu.* Factus est pro nobis maledictum, ut pro maledictione indueret in gentes benedictionem Abrahæ promissam. Hoc id est, inquit, ut benedictio Abrahæ promissa que totum hominum renovationem et beatitudinem complectitur, ad gentes veniret, et in ipsi completeret per Jesum Christum, nimis.

Uli pollicitationem Spiritus, id est, Spiritum sanctum, nos justificantem et sanctificantem, filii Abrahæ, id est, credentibus, promissum, accipiamus per fidem, quia credimus in Christum Abrahæ filium, in quo habemus benedictionem constituit et consignavit Deus, et

mereretur. Sicut mortuus eos quibus erat moriendum eximit à morte, ita et exercitacione in se recepta, ab exercitacione liberavit, D. Chrysostomus.

VERS. 14. — *UT IN GENTIBUS BENEDICTIO ABRAHÆ...*

Syr. : *Ut inter gentes esset benedictio Abrahæ pro Iesum Christum, ut nos accipiamus promissionem Spiritus per fidem.*

Observatio moralis.

Fides ergo nostra, gratia Spiritus sancti, nostra sanctificatio, fructus sunt mortis Christi. Ad hoc nunquam sat attendit. Homini etiam sceleratissimo nulli poterat pejus evenire quam crucifixi. Christus autem sanctus sanctorum pro me voluit crucifixi, ut me a peccato liberaret, mihi gratiam mereretur, ad aeternam hereditatem ius largiretur. O amor! amor immensus! incomprehensus! ineffabilis! Hinc disce quantum te Christus amet, et quanti tuum salutem faciat. Hinc disce quantum debas ipsum amare, et tuum salutem curare. Hinc disce quomodo debas pro eo proibita, maledictiones, et contumelias pati. Disce et pro seculo properum cum repatri

VERS. 15. — *FRATRES, SECUNDUM HOMINEM DICO...*

Syr. : *Fratres mei, tanquam inter homines loquor. Nova et quinta affectratio, petita ex Dei promissione, quia Testamentum dicitur, quia promissio de hereditate danda.* Ex promissione ergo Dei facta Abrahæ, probat nos ex fide, non ex lege justificari; utitur autem consuetu sibi enarratione: *Fratres.* Vocat fratres suos quos paulò ante vocalat insensatos. Quia ex charitate loquitur, modo increpat, modo consolatur; omnia autem in illorum salutem. *Secundum hominem;* id est, humana ratione, humanoque utor exemplo. *Testamentum, pactum, promissio, TAMEX HOMINI,* id est, tandem tantum homini, licet homini.

CONFIRMATUM. GRÆC., AUTHENTICUM.

Nemo spernit. GRÆC. : Abiicit tanquam irritum, AUT SUPERORDINAT. SYR. , aut invertit, scilicet addendo, demendo, contra ordinando. Intellige, quod multo minus Testamentum Dei immutabilis, omnipotens, immutabitur.

VERS. 16. — *ABRAHÆ DICTE SUNT PROMISSIONES...*

dices Abrahæ: *In te, id est, in semine tuo, quod est Christus, benedicentur omnes gentes.*

VERS. 15. — *Fratres, secundum hominem dico;* id est, iuxta morem et consuetudinem hominum loquor; q. d. : In hâ spiritu divinâque re, humano se vulgariter uter exemplo, testamenteri, et testatoris, ut probemus benedictionem Abrahæ jam dictam hereditatem non per legem, sed per fidem Christi, justæ Dei paternitatis cum Abrahæ iunctam; ut meritò pudere vos debet in Galate, quid minus tributus Dei, quam hominis testamentum et pacis.

Tamen hominis confirmatione testamentum nemo spernit aut superordinat, id est, immutat, alter ordinat et disponit ultra quam a testatore ordinatum et dispositum est, hoc est, nec denit, nec addit, nec derogat, nec arrogat.

VERS. 16. — *Abrahæ dicta sunt promissiones, et semine tuo, scilicet Gen. 22, ubi dicitur: Quia fecisti hanc rem (ut milii obediens velles immolare filium tuum Isaac) benedicum tibi, etc.* Et benedicentur in semine tuo omnes gentes. Unde colligunt interpres, Abraham hâc obedientiâ, filiile victimâ meruisse, ut ex sùa

Assumit promissionem à Deo factam Abramam, que est quasi testamentum, quia de hereditate ei et semini eius sunt danda, quasi dicaret: Atqui, Deo loquente, factae sunt Abramae promissiones, et multoies repetitae, *Genes. 12, 5; item 17, 7; item 22, 18.*

Et SEMINI EJUS. Quod Genes. 12, 5, de Abraham dictum est, illud Genes. 22, 18, dictum est de semine eius: *Ei benedicatur in semine tuo, etc.*, ut indicaret hanc benedictionem eventuram mundo per unum ex Abramis filii. Ecce testamentum à Deo factum Abram; illud autem Apostoli Dei Spiritus explicat, dicens Deum plurali numero non fuisse locutum: *Nos dicit: Et seminibus, quasi multis, sed quasi in uno, sed singulari, ut indicaret unum aliquem ex Abramis filiis, non ex Iamaele nasciturum, sed ex Isaco, qui in eo sacrificio, de quo Genes. 22, 18, Christi figura fuerat; seu ut indicaret Christum, per quem benedicerentur omnes gentes.*

VERS. 17. — HOC AUTEM DICO TESTAMENTUM A DEO CONFIRMATUR. Grec.: *Testamentum ante authenticationem à Deo in Christum.* Syr.: *Quod ante confirmationem est à Deo in Christo.* Explicato Testamento sensu, reddit ad interruptum sermonem, et concludit ex eo quod dixit supra, testamentum hominis authenticum non rescindi. Ergo authenticationem testamentum illud à Deo factum de benedictis hominiis per Christum et per fidem in Christum, lex longe posterior non potest irritare, nec abrogare, nec illi quid superaddere.

POST QUADRAGENTOS... Illi quadrigeniti trigesita anni incipiendi sunt à primâ promissione Abramæ facta, usque ad datum logem in monte Sina. Vide Estium, Cornelium, Fromondum, ante eos D. Thomam, hic, D. Augustinum.

VERS. 18. — NAM SI EX LEGE, seu legis observantia, seu ex legis operibus,

HEREDITATIS, benedictio, justitia, salus aeterna;

JAM NIS, id est, ergo non ex promissione, que facta est Abrahamo sine lege, et sine legalis observationis mentione.

ABRAHE AUTEM PER REPROMISSIONEM DONAVIT. Grac.: *Gratificatus est Deus, id est, Deus promisit se gratis daturum, scilicet per fidem in Christum. Summa huius ratio[n]ationis hec est: Authenticum hominius mortui testamentum nemo reprobat aut invertit, à for-*

potius stirpe, quam alia, in eo codem Isaco quem inuolante voluerat, nascetur Christus, per quem omnes gentes benedicerentur et impetrarent benedictiones et promissiones Abramæ factæ.

Non dicit: Et seminibus quasi in multis; sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus. Hoc postremum, qui est Christus, interpretatio est Apostoli, quia promissio illam, et semini tuo, de Christo docet accipiens. Aquinas et Cajetanus breviter adnotarunt, Paulum eodem spiritu quo promissa facta, et Scriptura condita est, eam interpretari, quod ex numero singulari, nōs, id est, Christus, fuerit significatus, etc.

VERS. 17. — *Hoc autem dico, q. d.: Hoc igitur est, quod volo concludere.*

Testamentum confirmationem à Deo, quia post quadragesitos et trigesita annos facta est lex, non irriuit facit ad evanundam promissionem. Deus iūit pactum eam Abram et semini eius promissa benedictione per Christum; ergo pactum illud debet manere firmum omnibus obligit.

Abrahe autem per reprobationem donavit Deus. Atque, inquit, ex promissione hereditatis est, quia Deus non ex conditione legis, sed gratuito et irreversibili dono, dandam promisit hereditatem: igitur

tiori testamentum Dei vivi et aeterni nullus immutabit. Atqui Deus testamentum fecit Abram; promisit enim quod per Filium ejus nemp Christum, omnes gentes benedicerentur et aeternam possiderent hereditatem. Lex ergo longe post hoc testamentum factum et confirmatum supervenient illud non immutabit; immutaret autem, si ex lege esset beneficium et hereditas, quia si ex lege, ergo non ex promissione, seu ex semine Abramæ promissa, quod esset Dei immutabilis testamentum invertere. Cum ergo immutabile sit testamentum Dei, restat concludendum nos per Christum et per fidem in Christum justificari, non per legem Moysis.

Observatio moralis.

In hac Dei promissione Abramæ facta, quam Apostolus supponit ut nostra justificationis basim, mirare infinitum in nos Dei bonitatem, qui, cùm sit in seipso summe beatus, nullus indigne, homini salutem prouidit, hancque promissionem suam solemni juramento confirmat, sivecum verbis semperius quasi ligat, ne fortè justitia opus misericordiae gratiarum invertat. O bonitas! O misericordia verò divina! Sic autem hanc Dei bonitatem mirare, ut et sapientiam et quandam in executione aequitatem mireris. Abraham Deo credens, at Deo obediens, unigenitum filium suum Isaco immolare paratus est; hinc illi promisit Deus quod ex ipso Isaae nasciturus sit Christus, in quem credentes omnes terre gentes justitiam et salutem aeternam sint consecutae. Quia obedit Abraham, dicitur illi: *Benedicatur tibi.* Qui obediens fuit Isaco, Christique obedientie et sacrifici figura fuit, dicitur illi: *Ei benedicatur in semine tuo, id est, in Christo, ex Isaco nasciture, omnes gentes.*

Ad majorem hujus interpretationis intelligentiam, nota quod populus Israeliticus suo apud Egyp[ti]os idololatras incolatu, et continuo cum illis infidelibus commercio, sic à patrum surorum simplicitate declinaverant, ut in pleraque peccata Egyp[ti]is communia prolaberentur. Hinc legis necessitas, que penit et terrore eos ab hujusmodi vitiis coerceret. Ita plerique corrupti, ut iustitiam nescirent, et multa peccata patrarent ignari. Hinc legis necessitas, que peccata declararet, argueret. Audi huc de R. Chrysostomum: *Quoniam Iudaï ne sentebant quidem sua peccata, non sentientes autem nec desiderantes remissionem, dedi Deus legum que proderet vulnera, quod medicum quererent. Propter transgressiones aliquo modo angendas et implendas, D. Augustinus. Quod debet intelligi, non causativè, sed consequentiè, ait D. Thomas, quatenus, datâ lege, abundavit revera delictum et multiplicata sunt transgressiones, et quantum ad numerum, seu multitudinem, et quantum*

et inviolabile, nec per legem, quæ multò post supervenit, abrogari potuit, aut intercepit, quoniam per Christum impetratur. Id autem contingere, si per legem esset beneficium, que prestanta per Christum est promissa.

VERS. 18. — *Nam si ex lege hereditas, si ex lego Moysis heredes efficiunt benedictiones Abramæ, hoc est, justitia et salutis, ergo jam non ex promissione; sed hoc est falsum, quia hanc benedictionem donavit Deus per reprobationem, promittens scilicet Abramæ semini, id est, Christum, in quo, et per quem omnes gentes que in eam crederebant, benedicerentur. Si ex promissione Christi, ergo ex fide Christi, non ex lega Moysis, hanc benedictionem Abramæ promissa gentibus omnibus obligit.*

Abrahe autem per reprobationem donavit Deus. Atque, inquit, ex promissione hereditatis est, quia Deus non ex conditione legis, sed gratuito et irreversibili dono, dandam promisit hereditatem: igitur

opera diffundamus; opereum ex fide, et in spiritu fidei; seu fides nostra per charitatem operatur. Vel enim sanguis per fidem et propter fidem fundendus, vel fides in opera et per opera est diffundenda. Primi occasiones nunc nos habemus, secundi autem continua.

VERS. 19. — QUID Igitur LEX?... Probata in superioribus legis insufficientia et inutilitate ad justificandos homines, D. Paulus, qui omnia perspecti et innumeris uitio oculis, ait D. Chrysostomus, ne superflua existimat lex à Deo data, querit: *Ad quid igitur data est? Erime inutiles? Minime, inquit, nam*

PROPTER TRANSGRESSIONES POSITA EST. Grec.: Transgressionum gratia apposita est. Syr.: Propter transgressionem addita est, scilicet addita promissio, et apposita inter promissionem et illius executionem, seu donec veniret Christus promissa. Hoc bene Ambrosius: Posita est in medio inter coptam promissionem et semen cui facta est promissio, id est, inter Abraham et Salvatorem, etc., ut populum Dei eruditum sub Dei timore, ut dignus fieret ad excipiendum promissionem quae est Christus. Apposita, inquam, propter transgressiones declarandas, arguendas, coerendas, ita D. Chrysostomus, D. Hieronymus, et post illos plerique communiter.

Ad maiorem hujus interpretationis intelligentiam, nota quod populus Israeliticus suo apud Egyp[ti]os idololatras incolau, et continuo cum illis infidelibus commercio, sic à patrum surorum simplicitate declinaverant, ut in pleraque peccata Egyp[ti]is communia prolaberentur. Hinc legis necessitas, que penit et terrore eos ab hujusmodi vitiis coerceret. Ita plerique corrupti, ut iustitiam nescirent, et multa peccata patrarent ignari. Hinc legis necessitas, que peccata declararet, argueret. Audi huc de R. Chrysostomum: *Quoniam Iudaï ne sentebant quidem sua peccata, non sentientes autem nec desiderantes remissionem, dedi Deus legum que proderet vulnera, quod medicum quererent. Propter transgressiones aliquo modo angendas et implendas, D. Augustinus. Quod debet intelligi, non causativè, sed consequentiè, ait D. Thomas, quatenus, datâ lege, abundavit revera delictum et multiplicata sunt transgressiones, et quantum ad numerum, seu multitudinem, et quantum*

et inviolabile, nec per legem, quæ multò post supervenit, abrogari potuit, aut intercepit, quoniam per Christum impetratur. Id autem contingere, si per legem esset beneficium, que prestanta per Christum est promissa.

VERS. 19. — *Quia igitur lex? Si enim hereditatis a ex promissione est, et non ex lege, cur igitur lex introductione est? Quia utilitas legis? Aut quid omnino de lege dicendum? Respondet: Propter transgressiones posita est, scilicet declarandas terrore et minis, ut saltem mea retraherentur homines à manifestis transgressionibus, ait Hieron. et Chrysost. Propter transgressiones scilicet declarandas posita est lex, ait August., ut minorum populus superbis, visâ lege, agnoscet peccata sua, que contra legem committi, sibi que Christi gratia opus esse ad implendum, itaque lex tacite homines ad Christum transmittat. Unde subdit:*

Dominus veniret semen, hoc est, Christus, cui promissa, Deus scilicet, per eum benedicere esse gentes, justificandas, ut p[ro]teguntur ac justè vivere, legemque implore possint; q. d.: Data est lex quasi

ad reatus gravitatem, ut D. Thomas explicat hic, et Rom. 5, v. 20.

Conciliabuntur ergo haec interpretationes diverse, si dicatur quod lex directè quidem data sit ad declarandas, arguendas, et coerendas hominum transgressiones, indirectè vero hic secutus est effectus, ut, data lege, abundantur delictum et multiplicitate fuerint hominum transgressiones. Id autem Deus permittere voluit ut legit transgressores humiliarentur, et superbus corrum animus, infirmatis sue conscientiis, intelligenter legem sibi ad satum non sufficeret, hincque avidus quereret Mediatoris gratiam. Hincque concludes quod lex populo Israelitico data sit ad prodagous, infra 24, qui duo doceret ipsum. Primo, quod illum eruditum circa bonum faciendum et circa malum fugiendum, seu qui doceret quid agendum, quid non agendum; secundo, ut eundem populum doceret in Christum aspicere, in quo promissiones Abramæ factae compleante erant, et aliisque ejus gratia et auxilio non valebant legem implere, nec à peccato liberari, neque justitiam Abramæ promissam adipisci.

DONEC VENIRET SEMEN, id est, filius Abramæ promissus, seu Christus, mundi Magister et Salvator, per quem omnes nationes sic erant erudienda; et adjuvanda, et hereditatem Abramæ promissam essent accueillerent.

ORDINATA PER ANGELOS. Declarato fine legis illiusque utilitate, Paulus alias enumerat legis singularitates, seu excellentias. Existim autem quod ad perfectam apostolicam mentis intelligentiam debent subintelligi promissiones excellentiae, legis singularitatibus seu excellentiis oppositas et superiores, ut in paraphrase expresse sunt, et ut fusiū explicabo v. 20. Ordinata per angelos, id est, ministrata, ordine dictata per sanctos angelos, Dei ministros et ministros, quorum unus Dei personam gererat et Dei nomine promonitabat, alii vero hunc comitabantur. Vide Denter. 55, 2, et Act. 7, 58.

Subintellige quod probabilissimum Paulus habebat in mente: Promissio autem per Deum ipsum facta est, et ordinata. Hoc legens doctor, et quidem eruditissimum, objicit mihi: Atqui per angelum promissa facta est Abramæ; ergo nulla disparitas. Cui respondi primo subsumptum negando, quia id non est

pedagogus noster, usque ad Christum; ergo Christo iam presente, officio suo perfuncta est; quid ergo tunc illius eam prorogare vult, o Jude? Ha Chrysost.

ORDINATA PER ANGELOS. Legem veterem per angelos ordinata, sive dispositam, ut legit Augustinus, id est angelorum opera seu ministerio digestam, scriptam ac latam fuisse, testatur enim Apostolus, Hebr. 2; et Stephanus, Act. 7, significat, et ipsa Moses, Deut. 33, dicens, cum Domino legem in monte Sinai ferente adfuisse sanctorum milia, quos Septuaginta angelos interpretati sunt. Indicat ergo discipulus Apostolus inter legem et promissionem, quod lex angelorum ministerio late fuerit; promissio per Christum prestata; sicut infra dicitur, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur.

IN MANU MEDIATORIS. In manu, id est, per mediatorum, quia manus est membrum per quod operatur homo, et quasi organum organorum. Queritur quis

in Scripturis expressum, in modo formaliter id attribuiratur in Domino. Genes. 18, v. 17; et 22, v. 16; secundò, inquietum, quod per angelum promissio fuerit esto, inquietum, quod per Deum ipsum facta fuit forte pronuntiata, at certe per Deum ipsum facta fuit et ordinata, quia enim angelorum promittit Filium Dei? Dixi, forte, quia licet id non sit in Scripturis expressum, forte colligi potest ex iis, in capitibus jam citatis. Addebam tamen quod solum Scripture silentium sufficeret ad illud negandum, juxta mentem D. Pauli, qui ex solo Scripture silentio de parentibus Melchisedech, illum dixit *sine patre, sine matre, Heb. 7, v. 5.*

In MANU MEDIATORIS, id est, ministerio Moysis mediatoris, se quasi medium interponentes inter Deum et populum Israeliticum, et pro eo stipulantes: *Ego sequenter et medius fu inter Dominum et eos... Subintellige, promissio autem immediate per Deum ipsum facta est Abrahe, nullo mediatore interveniente, sine conditione, sine stipulatione, quia mere gratuita.*

VERS. 20. — MEDIATOR AUTEM UNUS NON EST..., sed est inter duos, et quidem non bene convenientes, sed dissidentes, et quos vult reconciliare.

DEUS AUTEM UNUS EST, sibi constans, semper idem, immutabilis. Obscurissimum est hic locus; obscurum est, ait Fromondus, quare Apostolus hunc versum rapim, et velut extra propositum intercipiat. Hec obscuritate patet textum legenti, sed et magis patebit varias interpretum opiniones examinanti.

Natura ad intelligentiam.

In hac obscuritate, post multas reflexiones et varias veritatis undique indagationes, probabilissimum putò quid Paulus, enumeratis Mosaicis legi singularitatibus, et subtiliter in mente promissionis de Christo à Deo factae Abrahamo excellentioribus singularitatibus, hic precipitum tantum harum promissionis divina singularitatem expressè nominat, unde concludit huius promissionis firmam immutabilitatem et supra legem precepcionem.

Lex ministerio Moysis, mediatoris et stipulatoris, data est. *Mediator autem non est unus, sed plurimi;* hinc facilis mutabilitas, ob aliecum mutatione et stipulatio conditionis defectum. Promissio autem à Deo

hic intelligatur mediator? Cyril. Nazianz., Gregor. Nyssen., Adams., intelligent Moysen, qui, Deut. 5, dicit se seqnstrum fuisse medium inter Deum et populum, quia Christus non veteris Testamētū, sed novi mediator est, quando eum aperie nuncupat Apostolus. Hebr. 8 et 12. *Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est, Joan. 1.*

Vers. 20. — *Mediator autem unus non est, q. d.:* Mediator, quem dixi, Moyses, non est unus, sed duorum certorum et determinatorum, Dei scilicet et Iudeorum, non autem Christianorum (*ad quos vel maxime special benedicto*, id est, justitia et salus Abrahami promissa) Moyses fuit mediator et interpres; Deus vero unus est, non duo. Itaque in hisce verbis vim argumenti non ponit Apostolus, nisi oblique et inchoato, sed tantum in hisce explicitis ludit per antithesis, ut scilicet opponat mediatorum qui duorum est, Deo, qui unus est, in quo facit praecepsum vni.

Deus autem unus est, q. d.: Non sunt duo dii, quorum unus sit Deus legis et Iudeorum, alter sit Deus Abrahami et Christianorum, sed unus est Deus Iudeo-

968
solo facta. *Deus vero unus et idem semper est et immutabilis;* hinc promissionis firmitas stabilis, aeterna, immutabilis.

Itaque ut hos duos versus 19 et 20 bene intelligas, nota quid D. Paulus ita respondet questioni sibi facte: *Quid igitur lex?* ut etiam, occasione quasi per transmannu accepta, ostendat legi et promissionis discrimina, hujusque supra legem excellentiam. Lex occasionaliter data, *proper transgressiones...*, ad tempus, *dunc venirent...*, per angelos. Dei ministros, Moyse, homine mediator. Promissio facta principaliter, sine temporis limitatione, per Deum ipsum immediata, absoluta, sine conditione, aut stipulatione. Hinc quid sequitur? Primo, quod promissio multo perfectior sit et excellenter; secundo, quod promissio sibi immutabilis, aeterna sit Deus, promissionis auctor, est unus, semper idem, sibi constans et immutabilis. Deus unus et idem semper est; non timendum ergo ne promissionem abrogat suam absolutam et gratuitam faciat. Hec de mundi salvatore promissio, ex Abraham semine nascitur, fundatur in verbo Dei absolute et absque ultra conditione, aut stipulatione data: *Vobum autem Domini stabit in aeternum;* ergo et hæc gratuita Dei promissio. Hinc in Christo et per fidem in Christum salus semper erit querenda. Tertiò, è contra sequitur quid lex erat mutabilis, abroganda, in modo et abrogata. Lex era occasionaliter, ad tempus, donec veniret Christus; Christus autem venit; ergo lex abrogata est. Christo presente, lex non functa est officio; ne Judæos quidem nunc obligat, multo minus gentiles. Quare ergo, ó Galate, in illa et non in Christo solo justitiam queritis?

Vers. 21. — *LEX ERGO ADVERSUS PROMISSA DEI?* Occurrat secunda objectione ex primâ nascetur. Si lex transgressiones ostendit, arguit, coercet; ergo sibi usurpat officium quod Deus Abrahami semini promisit: *In te benedicter...*, ergo promissionem evacuat, estque illi contraria. Respondet primo, quod non fuit contraria, quia non potuit vivificare, id est, vim justitiae internam dare, et jus ad aeternam habilitatem, quod Deus fidei promisit: *Justus ex fide* viret.

rum et Christianorum, idem auctor legis et Evangelii; unus ergo idemque Deus fecit Moysen mediatorum inter Deum et populum, et inter se et Iudeorum, non aeternum, sed modò et Hebreos; modo ex revocato alium, puta Christum, fecit mediatorum inter se et Christianos omnium gentium, atque per Christum benedixit et justificavit omnes gentes, utl. promiserit Abraham.

Vers. 21. — *Lex ergo adversus promissa Dei? Absit.* Si lex promissioni adjuncta est, et quasi adrepit, videatur quod sibi usurparit officium vivificandi et justificandi homines, ut scilicet illud, quod promissio continet, excooperetur, coquus fungetur donec veniret Christus: quod si ita est, ergo lex adversus promissio Dei; Deus enim hanc vivificationem et justificationem promisit fidei in Christum, non legi. Lex non potest vivificare, ergo non est contra Dei promissa, que vitam spiritalem promittunt damandam per Christum.

Si *cum data esset lex, qui posset vivificare, verè ex lege esset justitia.* Si lex posset in nobis vita spiritus opera edere, sequeretur posse eamdem nobis spiritum charitatis et gratiae, ipsamque justitiam tribuere; nec enim opera spiritus edi exerceretur possunt sine spiritu, sicut nec opera vita sine anima.

Vers. 22. — *SED CONCLUSIT SCRIPTURA...* Scriptura, id est, lex scripta, lex Mosaica. D. Chrysostomus, Theophylactus, D. Thomas, Gagacus. *Conclusit*, id est, coaguit et coagitos continuit in motu, D. Chrysostomus.

OMNIA. Omnes homines, etiam Judeos.

Respondet secundo, quod non tantum lex promissioni non fuit contraria, quia in modo lex obsequium praestit fidei, quia Iudeis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pedagogus ad Christum justitiae fontem quasi manu duebat. Quoniam Iudei ne sentiebant quidem sua peccata, non sentientes autem nos desiderabant remissionem, dedit legem quae proderet vulnera, quod medium quererent, ait D. Chrysostomus. Unde concludit idem D. Chrysostomus, quod lex non solùm contra Dei promissa data non fuit, sed pro promissis. Duo enim, inquit, commoda, praestit: priuim virtutem mediocrem dedit eos; secundum, ipsis peccati cognitionem dedit, quae illos promptus redaret ad querendum Dei Fidem. Idem ferme dixit Ambrosius, hoc eadem explicat verba, sed conclusit Scriptura. Hoc dicit Paulus: Quia lex ad hoc data est, ut peccatores reos se scirent apud Deum; manifestatis enim peccatis suis, conclusi sunt ut se excuse non possent, sed quererent misericordiam, ut veniens qui promisus erat Abraham fides solam ab eis posceret, quem habuit Abraham, ut et malorum suorum veniam et justificationem mereverentur, hucuscum Ambrosius.

Additio cum quidam immutatione.

Vers. 21. — *LEX ERGO ADVERSUS PROMISSA DEI?* Semper dubitavi ad quid referatur illud ergo; an ad objectionem proxime precedentem, ut supponis in paraphrasi et in commentatori quem modò feci, plorosus secutus, an ad id quod superius dictum est v. 10: *Lex maledict, Christus eximit à legis maledicto,* et benedit; et ita sensit D. Chrysostomus; an ad v. 18: *Si ex lege hereditas, jam non ex promissione,* et ita D. Anselmus; an vero, quod mihi semper visum est probabilius, nova sit objecio, vel facta generatione contra doctrinam jam multo traditam, scilicet, quod fides legem abrogavit, vel facta speciam contra id quod v. 19 dictum est: *Lex posita est, donec veniret seneca.*

Itaque probabilius putò quid hic ab Apostolo queratur, an id est, lex et promissio non stant simul, quia sibi invenientur contraria. Cui interrogatio statim responderet: *Abicit, non sunt contraria, nec id est una*

in custodia et carcere oneroso legis, que suis penitentiis quasi cancellis et sepulis nos à peccato continebat et coercet, in eas fidem que reverenda erat, ut scilicet per legi reprehensionem, minas et ostensionem ponarum formare, preparare, aspiraremus ad fidem, libertatem et justitiam, per Christum dandam. Ita Anselmus et Theophilus.

Vers. 24. — *Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.* Itaque, inquit, lex, instar pedagogi, nos, tanquam parvulos et ad vitia proclives, timore coercuit, et preparavit, duxitque ad Christum verum justitiam doctorem ac magistrum; ut ex fide ejus justitiam consequeremur.

S. XXIV.

adveniente, cessat altera, sed id est cessat lex adveniente Christo, quia tunc lex inutilis, utpote que nec vim habet vivificandi, nec quid amplius significat.

SI ENIM DATA ESSET LEX, que vim habuisset justificandi, verè et realiter ex illa lege adhuc esset justitia, si potuisset, adhuc et posset. Nunquam autem id potuit lex scripta.

Vers. 22. — *SED CONCLUSIT SCRIPTURA...* Sed omnes homines conclusit sub peccato, et peccatis involutos declaravit, ut notâ suâ et legis impotentiâ, juxta promissionem Abraham factam, justitiam querent ex fide in Iesum Christum. Tantum abest ergo ut lex promissioni sit contraria, quia in modo lex obsequium praestit fidei, quia Iudeis declarans se in peccatis involutos esse, eos quasi pedagogus ad Christum justitiae fontem quasi manu duxit.

Vers. 23. — *PRIUS AUTEM QUAM VENIRET FIDES...*

id est, ante adventum Christi, seu ante legem evangelicam a Christo predicatam. SUB LEGE CUSTODIERAMUS CONCLUSI... Syr. : *Lex custodiebat nos conclusos in eam fidem...* Assignat et aliud obsequium quod lex praestit fidei, seu magnam quam Iudei ex lege traxerunt utilitatem. Lex enim timore, velut murus quadam, continebat illos, ac secundum ipsam vivendi necessitatem constrinxens, reservabat illos fidei, D. Chrysostomus. *Custodiebamur et conclusi*, significat tutelam ex legis praceptis adhibitam, idem. Lex eis magnam præbeat securitatem, a pluribus peccatis cohibus, ac veluti murus quispiam existens, concludens homines, colligens ad finem, sit Theophylactus. Similiter et Ambrosius: *Prius enim quādā, id est, antequam veniret Salvator, sub legis custodiā ageramus, ne peccaverimus, ut veniente promissione digni essemus.*

Vers. 24. — *ITAQUE LEX PEDAGOGUS IN CHRISTO, GRÆC., IN SEU AD CHRISTUM. SYR., AD CHRISTUM,* id est, nisi nobis instar pedagogi metu penae puerum coeptis, et ad preceptorem ducentis. Pedagogus dicitur is qui puer datur dux et custos, qui puerum regat, a viis coercet, primumque imbut elementis, donec ad preceptorem ducatur instituendos. Sicut autem preceptori non adverserunt pedagogus, sed illum adjuvat, arcens adolescentem ab omni vita, illumque reddens idoneum percipiens que tradit preceptor, ita lex promissioni non contraria fuit, in modo ab illo percipiendam præparavit, ex D. Chrysostomo.

in custodia et carcere oneroso legis, que suis penitentiis quasi cancellis et sepulis nos à peccato continebat et coercet, in eas fidem que reverenda erat, ut scilicet per legi reprehensionem, minas et ostensionem ponarum formare, preparare, aspiraremus ad fidem, libertatem et justitiam, per Christum dandam. Ita Anselmus et Theophilus.

Vers. 24. — *Itaque lex pedagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.* Itaque, inquit, lex, instar pedagogi, nos, tanquam parvulos et ad vitia proclives, timore coercuit, et preparavit, duxitque ad Christum verum justitiam doctorem ac magistrum; ut ex fide ejus justitiam consequeremur.

(Trente-une.)

VERS. 25. — *At ubi venti fides...*, sicut cum ad-
venit paeceptor, discedit paedagogus; sicut orto sole
inutilis est lucerna, ita ubi magister ac paeceptor
adfuit Christus, cessavit paedagogia legis, omnisque
ipsius autoritas.

Observationes dogmaticae et morales.

Ex dictis in superiori versiculo, collige primum quod fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Christus ante ipsum adventum, sicut et post, fuit et est unicus fons salutis; nulla fuit unquam salus nisi per fidem in ipsum, seu venturam, seu jam incarnatum: *Nec enim aliud nomen est sub celo datum...* Christus promissus et venturus continebat apud ascensionem a Iudeo, ut justificaretur. Christus incarnatus, crucifixus ac pro nobis mortuus, perpetuo est ascendens a Christiano; et per ipsius merita semper querenda et invocanda Dei misericordia, ut salvemur. Iudeus, legis transgressor, si sua conscientia infirmata, humiliatur, legemque sibi non sufficere sentiens, misericordiam mediatrix invocare, misericordiam consequebatur. Christianus peccator, si humilietur, si se peccatorem humilius agnoscat, si suam sentientem impotentiam; Salvatoris auxilium imploret, si in ipsum sperans, ad Sacramenta, Salvatoris fontes, recurrit, in his fontibus haeret aquas salutis.

ubi obiter nota quoddam sicut superbia est initium omnis peccati, ita humilitas omnis boni: ad eum necessaria est homini lapso humiliatio, ut Deus permittat omnium malorum maximum, scilicet peccatum, ut humilietur peccator, et humiliatus ad Redemptorem recessit et salutem consequatur; id patet in jani dictis de Iudeo et Christiano. Et quia fides, seu Christianismus omnium fuit seculorum, hinc agnosco mirabilem ilam veterem et novi Testamenti convenientiam, ut unum ducat ad alterum. Primum fuit quasi religiose pueritiae, secundum ejusdem religionis actas adulta, seu perfectio. Primum quasi cortex et velamen secundi; secundum autem primi explicatio. Hinc unum in altero aspicendum. Vetus legendum per respectum ad Christum, ad quem quasi manu duebat; novum in vetere aspicendum, sicut in umbrâ, seu in picturâ precedente.

At benedictus in aeternum Deus, qui nobis meliora quam Iudeus providens, non in religiosis pueritiae, sed in ejus aetate adulta, seu statu perfecto, nos

VERS. 25. — *At ubi venit fides...*, etc., hoc est, sub lege, que paedagogi erga nos gerebat officium. Postea quam ad Christum introducti sumus per fidem, cessat paedagogia legis.

VERS. 26. — *Omnes enim*, sive Iudei, qui fuisti sub lege, quasi paedagogi, sive gentiles, qui hoc paedagogio caruisti, hoc ipso, qui credidisti per fidem Christi, *fili Dei* estis; q. d.: Christus quasi pater nos quasi filios adulos regit et protegit; quid ergo ad legem et Moysen quasi paedagogum recurrunt? *Omnes enim* *fili Dei* per fidem, non solam, sed baptismum et alias fidei actibus declaratum et probatum.

VERS. 27. — *Quicunque enim in Christo, etc.*, id est, exuto vetere nomine, velut transformati estis in Christum, novum hominem. Cum igitur sitis tam intime Christo coniuncti per fidem, ac fidei sacramentum,

nasci, seu potius renasci voluit. Hanc gratiam agnoscamus, nostramque de illa gratitudinem testemus, majori fide, ardentiore charitate, obedientiâ universaliore. Justitia nostra sit abundantior scribarum et Pharisaeorum, iuxta Christi Domini monitum; Matth. 5, 20.

VERS. 26. — *OMNES ENIM FILII DEI ESTIS...* Dat rationem, cur non simus amplius sub paedagogi, quia scilicet, per fidem in Jesus Christum, facti sumus filii Dei, et quidem adulti; seu, ut ait Ambrosius, de minoribus maiores facti. Pape! quanta fidelis vis! et quomodo eam progressu sermonis spirari! prius enim ostendit, v. 7, quod fides rediret filios patriarche, nunc vero demonstrat eosdem esse filios Dei, D. Chrysostomus.

VERS. 27. — *QUICUNQUE ENIM IN CHRISTO BAPTIZATI ESTIS, CHRISTUM INDUSTIS.* Explicit modum, quo filii Dei facti sumus, ministrum per baptismum.

Christus est Filius Dei; per baptismum induitus Christum Deum Filium; ergo in Christo et per Christum, estis filii Dei.

Observatio moralis.

Ad hunc honorem attende, ô frater Christiane! per baptismum Christum Filium Dei induit; unum quid cum Christo factus es. Christus fuit in te quasi reproduxit et multiplicatus; seu, ut ait D. Chrysostomus, in Christum per similitudinem transformatus es, factus es quodammodo quod ipse est; et natura Filius est Dei, tu gratia filius Dei; et quippe gratia, ait D. Augustinus, homo fit Christianus, quia homo factus est Christus. Christum Filium Dei induimus, ipsi assimilati sumus; ad unum cum eo cognitionem, unamque ideam perducit sumus, gratia facti quod ille est natura, Theophylactus. Christum induimus, sicut liguum induit ignem, ait D. Thomas. Tanta gratia memoria, vive ut filius Dei, vive ut Christus ipse. Interius vive, sicut Christus vivit: *Quae placia sunt ei facio semper. Meus cibus est ut faciam voluntatem Patriis...* aiebat Christus. Et hec fuit Christi vita regula; eadem sit et tua; ideo ne docuit orare: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra.* Exterius vive ut Christus, quem induisti; vestis tua sit Christus; solus ergo Christus in te videatur, sicut in homine vestito sola vestis videtur. Videatur in te Christi humilitas, modestia, mansuetudo, patientia, etc.

VERS. 28. — *NON EST JUDAS...* OMNES ENIM VOS utique legis obsequio jam opus non habetis, ut adducamini ad Christum. Nota efficaciam baptismi, quod non tantum gratiam et dona, sed et ipsum Christum nos induat, ut ait Apostolus, eoque nos vestiat et orniet.

VERS. 28. — *Non est Iudeus, neque Graecus, supple in Christo*, id est, in Christianismo, ait Hieronymus. In baptismio, et fidei Dei jam dictâ, nulla apud Deum est differentia generis, conditionis, aut sexus; sed omnes, sive Judei, sive Graci, sive masculi, sive feminae, unum sunt corpus mysticum, scilicet Ecclesia, cuius caput est Christus.

Non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unus eritis in Christo Jesu. Q. d.: Est omnes tanquam unus, id est, prorsus indiscreti, in negotio salutis per Christum; perinde atque

UNUM... Graec., unus es. Syr., vos omnes unus, etc. Omnes unus es in Christo Jesu, hoc est, cameni formam, eundem typum habetis omnes, videlicet Christi, Chrysostomus. Quid his verbis magis stupendum aut reverendum? Qui prius erat Eliensis, Iudeus, servus, etc., nun formam gestat, non angeli, neque archangeli, sed universorum Domini; in sese Christum representat, idem Chrysostomus.

Observatio moralis.

Hinc discat Christians nobilitatem suam; unus est cum Christo; filius Dei est, quis Christus. Dei Filium induit in baptismio. Hinc discant magnates, aut quicunque natalitatis, aut dignitatis, à ceteris distincti sunt, discant, inquit, quod in Christo sunt unus, seu unus cum ceteris fideliibus. Coram Deo non srt SERVUS, NEQUE LIBER..., sed omnes unus sunt in Christo Jesu. Itaque nec superbiant, ne alios despiciant. Hinc et omnes discant et recordentur se eorum Deo nihil esse, nisi quod sunt in Christo Jesu, seu secundum gratiam Christi Jesu.

Aud papa non est acceptio personarum, non enim personam domini, aut servi, attendit in Christiano, sed personam Christi attendit in singulis et omnibus; ita ut unusquisque fidelis illi sit eo gratior quod fidelis Dei, heres hereditatibus a Deo promissis Abrachae et eius semini, coheres Christi, et at est Abrachae filios, et ut est Dei filios. O Deus misericors! sis in aeternam beneficium ob hanc milii indigneissimo seruo tuo benedictionem concessam, jusque datum ad aeternam Christum representat, quem induit in baptismio. To-

si omnes ejusdem generis, conditionis et sexus es-
tis.

VERS. 29. — *Si autem vos Christi, ergo semen Abrachae estis.* Nee dectis vobis, inquit, dignitas Iudei geniti, que se jactat esse semen Abrachae, 2 Cor. 11. Nam si vos Christi estis, id est, Christo incorporati; et membra ejus effici per fidem et baptismum; Christus autem est verum illud ac singulare semen Abrachae promissum; ergo et vos semen ac filii Abrachae estis,

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

1^a Nota quod mors Christi, quia anime nostre vita, numquam sit oblivione danda, sed oculis fidei praesens in mente et corde servare habenda. Vide v. 1. Propterea nobis ubique, in templis, in locis publicis et privatis, proponitur imago Jesu Christi, pro nobis crucifixi, ut ab eo, quasi publice fonte vite, vitam hauriamus fide, spe, et charitate, ibidem, v. 1. Harum igitur virtutum actus sint ad animae nostrae vitam continui, sicut ad corporis nostri vitam continuo sunt cordis motus, qui systole et diastole dicuntur, ibidem v. 1.

2^a Observa quantus thesaurus sit fides que vitam continet aeternam, et ideo quam desiderandus, et quam solliciti custodiendus, v. 9. Salus et vita semper fuit à fide. Quare v. 2. Semper fuit à fide in Jesus Christum. Quare? Vide ibidem, v. 12. Hinc sequelas vide ibidem. Ab exemplo autem Abrachae, fiduciam patriarche, disse que et qualis sit fides sa-
utifera. Vide v. 9 et 18.

3^a Mirare divinam ineffabilis mysterii dispositio-

tum itaque nostrum stadium sit Christum in nobis gerere interiori, et exteriori exhibere. Hoc unicum sit votum nostrum. Christe, Fili Dei vivi, miserere mei! Jesu, character Patris, splendor glorie, expressa paterna substantia et persona imago, sic te per gratiam tuam cordi meo imprime, ut tua et Patris tui fama imago; te et seipsum videat in me, misere ob te et ob tuam imaginem miserere in aeternum.

VERS. 29. — *Si autem vos Christi...* Christus est semen; seu filius Abrachae, benedictionem gentium continens, seu per quem omnes benedicendi gentes. Nos unus Christi, unus cum illo corpus, illius membra; in eo illum transformatus sumus, illumque indutus; ergo omnium ipsius iurum et beneficiorum participes, et in illo benedicti. Sicut Christus, Dei Filius est, et Abrachae filius, ita Christians Christians induitus et unus quid factus cum Christo, Dei filius est, et filius Abrachae, et consequenter heres Dei, heres hereditatibus a Deo promissis Abrachae et eius semini, coheres Christi, et at est Abrachae filios, et ut est Dei filios. O Deus misericors! sis in aeternam beneficium ob hanc milii indigneissimo seruo tuo benedictionem concessam, jusque datum ad aeternam Christum representat, quem induit in baptismio. To-

ni non solum fidei imitatione, verum etiam incorporationis iure; ut quod Christo capiti convenit, toti ejus corpori Ecclesie tribuator.

Secundum promissionem, heredes pertinet enim ad vos aeternam ut ad Iudeos, hereditatis benedictionis, ex promissione facta Abrachae, cum per incorporationem pari jure pertineatis ad semen illi promissum, quod est Christus.

Corollarium pietatis, seu in hoc capite ad pietatem maxime notanda, et ad praxim redigenda.

nen, quia Christus, omnis benedictionis fons, factus est in cruce pro nobis maledictum, ut nos ab aeterna maledictione liberaret. Ut hanc ineffabilem Jesu Christi erga misericordiam aliquatenus intelligas et sensias, attende ad versus 13 et 14, ibidem in commentario dicta serio perpende.

4^a Nota quod fides in Christum, seu Christianismus fuerit omnium seculorum. Vide v. 23. Hinc mira utriusque Testamenti convenientia, ibidem. Vetus fuit quasi religiosae pueritiae, ibid. Novum autem religiosae etas adulta, ibid. Hinc Christians Iudeis multo felices, ibid. Quo modo suam in Deum gratitudinem debent testari, ibidem v. 25.

5^a Tuan, ô Christiane, dignitatem agnoscere ex versibus 26, 27 et 28. Hinc et debitum, seu obligationem agnoscere tuam Christum induit, Christus quodammodo factus es. Christum ergo interiori et exteriori gero et exhibe; videatur et agnoscaratur in te Christus. Vide dicta ad versus 26, 27, 28.

1. Dico autem : Quanto tempore heres parvius

4. Je dis de plus que tant que l'héritier est encore